

Art-Sanat

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesinde Yok Olan Bir Kültürel Miras: Bâb-ı Seraskerî Telgrafhane Binası

A Cultural Heritage that Did Not Survive to the Present Day in Istanbul University
Beyazıt Campus: Bâb-ı Seraskerî Telegraph Building

Cemil Akçay¹ , N. Çiçek Akçıl Harmankaya¹ & Neşe Karaçay²

¹ İstanbul Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

² İstanbul Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik daire Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

Öz

Tarihî Yarımada'nın merkezinde konumlanan İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye tahsis edilerek Dâire-i Umûr-ı Askeriyye (Askerî Emir Dairesi) olarak işlev görmüştür. Önce Harbiye Nezaretine devredilen ve günümüzde Rektörlük Binası olarak kullanılan yapı, Cumhuriyet'in ilanından sonra bakanlıkların Ankara'ya taşınmasıyla birlikte 1924 yılında İstanbul Dârülfünûnu'na tahsis edilmiş ve 1933 yılındaki üniversite reformunu takiben ise İstanbul Üniversitesi adını almıştır.

Günümüzde İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi olarak kullanılan eski Bâb-ı Seraskerî meydanı ve bu alanda yer alan bazı yapılar zamanla yok olmuştur. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunu takiben zamanla yok olan Bâb-ı Seraskerî Telgrafhane binasını konu edinmektedir. Daha önce çalışılmayan söz konusu yapı, ilk kez tanıtılmış, tarihî ve mimari özellikleri bakımından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Telgrafhane binalarının bulundukları çevre açısından tarihî bir belge ve birer kültürel miras örneği olmaları bu çalışmayı özel ve anlamlı kılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı tarafından, İstanbul Arkeoloji Müzesi denetiminde temel araştırma kazıları gerçekleştirilerek rölöve ve restitüsyon projeleri hazırlanmıştır. Bu veriler ışığında yapının mimarisi ve kültürel miras değeri değerlendirilmiştir.

Abstract

Located in the center of the Historical Peninsula, the Beyazıt Campus of Istanbul University was allocated to the Asakir-i Mansure-i Muhammediyye (Ottoman Army) following the abolition of the Janissary Corps in 1826 and served as the Daire-i Umur-ı Askeriyye (The Office of Military Affairs). The building, which was first transferred to the Ministry of War and is currently used as the Rectorate Building, was allocated to the Istanbul *Darülfünun* (The House of Science) in 1924 after the ministries were relocated to Ankara following the proclamation of the Republic. After the university reform in 1933, it was renamed Istanbul University.

The former *Bab-ı Seraskeri* (The Gate of the Army) Square, which is now used as the Beyazıt Campus of Istanbul University, and some of the buildings located in this area have disappeared over time. This study focuses on the *Bab-ı Seraskeri Telegraph Office* building, which disappeared over time following the establishment of Istanbul University. The building in question, which has not been previously studied, is introduced here for the first time and examined in detail in terms of its historical and architectural characteristics. The fact that telegraph office buildings serve as historical documents and examples of cultural heritage within their surroundings makes this study distinctive and meaningful. Trial excavation work was carried out under the supervision of the Istanbul Archeological Museum, and the measured drawings and restitution projects were commissioned by the Directorate of Construction and Technical Works of Istanbul University. Considering these data, the architectural features and cultural heritage value of the building were evaluated.

Atıf | Citation: Akçay, Cemil, N. Çiçek Akçıl Harmankaya & Neşe Karaçay. "İstanbul Üniversitesi Beyazıt yerleşkesinde yok olan bir kültürel miras: Bâb-ı Seraskerî telgrafhane binası". *Art-Sanat*, 24 (2025): 361-386. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.24.0007>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Akçay, C., Akçıl Harmankaya, N. Ç. & Karaçay, N.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Cemil Akçay cakcay@istanbul.edu.tr

Anahtar Kelimeler İstanbul Üniversitesi • Beyazıt Yerleşkesi • Bâb-ı Seraskerî • Kültürel Miras • Telgrafhane**Keywords** Istanbul University • Beyazıt Campus • Bâb-ı Seraskerî • Cultural Heritage • Telegraph Office

Extended Summary

Istanbul University's Beyazıt Campus has long served as a key historical and cultural center, playing a prominent role from the Ottoman era through the Republican period. The site originally housed the Old Palace, commissioned by Sultan Mehmed the Conqueror following the conquest of Constantinople. During the Ottoman period, the area functioned as a significant military and administrative hub. Following the abolition of the Janissary Corps in 1826, it was allocated to the Asakir-i Mansure-i Muhammediyye (originally Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, Ottoman Army), which later operated under the name Daire-i Umur-ı Askeriyye (originally Dâire-i Umûr-ı Askeriyye, The Office of Military Affairs). In 1924, the complex was transferred to the Istanbul Dârülfünûn, and after the university reforms of 1933, it became Istanbul University. However, over time, many buildings located in and around Bab-ı Seraskeri (originally Bâb-ı Seraskerî, The Gate of the Army) Square, including the Telegraph Building, were lost.

The *Bab-ı Seraskeri* Telegraph Building played a critical role in the Ottoman Empire's communication network and marked a major technological milestone with the advent of electric telegraphy. During the Crimean War (1853-1856), the Ottoman Empire established military telegraph lines for the first time. In 1855, the Telegraph Administration Directorate was established to centralize civil and military communication services. The construction of the *Bab-ı Seraskeri Telegraph* Building, initiated in 1853 and completed in 1856, stands as a landmark achievement in the modernization of the Ottoman communication infrastructure.

The building's architecture reflected both technological innovation and esthetic sensitivity. Its design, which synthesized neoclassical and Art Nouveau elements, featured a symmetrical façade adorned with triangular pediments, wooden arcades, and star motifs. The building's form embodied a modern architectural approach, focusing on functionality, simplicity, and stylistic harmony with its urban setting.

This article presents a comprehensive study on the now-demolished *Bab-ı Seraskeri Telegraph* Building, which was once located in the northwest section of the Istanbul University Beyazıt Campus. The study is situated within the broader discourse of architectural conservation and urban archeological documentation, addressing a significant but hitherto neglected piece of the Ottoman communication infrastructure. Although the Istanbul University campus is widely recognized for its historical role as the former *Bab-ı Seraskeri* complex, the telgrafhane has remained absent from previous literature. The building's exact location, architectural features, and historical functions have been documented through a multi-methodological approach combining archival research, visual analysis (including historical photographs, postcards, and maps), and recent salvage excavations conducted under the supervision of the Istanbul Archeological Museums. These investigations culminated in the production of two separate restitution projects that aimed to visualize the structure's appearance in different historical phases.

Functionally, the *Bab-ı Seraskeri Telegraph* Office served as a vital node within the Ottoman Empire's military communication system, particularly from the late 19th century through the early 20th century. Archival documents referencing cipher operations and wartime communications during World War I confirm the building's role in military communication. Evidence from historical photographs and military correspondence confirms its strategic location near the Ministry of War (Harbiye Nezareti), intended to facilitate the rapid transmission of critical information. During World War I, the telegraph became the principal method of rapid military communication, facilitating the transmission of orders, status reports, and directives between the Ottoman frontlines and the Erkan-ı Harbiye (General Staff) in Istanbul. During the Sivas Congress, a local telegraph center was established to maintain secret communications with the Erkan-ı Harbiye telegraph office. However, once these communications -allegedly conducted under the leadership of Mahmut Ezan Hodja -were uncovered, all the operators involved were arrested, underscoring the strategic value of the *Bab-ı Seraskeri Telegraph* Building.

Architecturally, the building was a single-story, timber-framed structure with Baroque and early Art Nouveau decorative elements, featuring a symmetrical layout and a tripartite portico with star-motif balustrades and ornamental wooden columns. These stylistic features are consistent with the broader architectural vocabulary of the *Bab-ı Seraskeri* complex and suggest the influence of French architect Louis Bourgeois, who was known to have designed

several structures in the area between 1864 and 1866. The architectural features of the *Bab-ı Seraskeri Telegraph Office* have been meticulously identified and graphically documented through an analysis of various 19th- and early 20th-century visual sources, including photographic albums commissioned by Abdulhamid II (1880–1893) and held in the Library of Congress. A photograph labeled as “Seraskerat Telegraph Bureau” clearly illustrates the structure’s defining characteristics: a rectangular, single-story layout surrounded by a wooden colonnaded veranda on three sides, topped by a tiled hipped roof. The façade features a central projection marked by a triangular pediment and a triple entrance configuration supported by paired columns –elements that reflect the architectural vocabulary of the adjacent Seraskerlik complex, particularly the Rectorate building (formerly the Ministry of War, or Harbiye Nezareti) and its monumental gates.

The decorative details of the Telegraph Office evoke the stylistic traits found in late Ottoman civic architecture. Wooden railings with hexagonal star motifs, carved cornices, and vegetal ornamentation on column capitals all point to a synthesis of Baroque and early Art Nouveau influences, reflecting the eclectic tastes of the Tanzimat and post-Tanzimat architectural reforms. The close alignment of ornamental logic and material palette with other buildings attributed to Bourgeois reflects a deliberate and coordinated design vision. The spatial organization of the building, as inferred from the excavation data and Pervititch insurance maps (1935), follows a central hall layout with function-specific rooms such as the “Director’s Office,” “Cipher Room,” and “Translation Office” arranged symmetrically along its longitudinal axis. These features are consistent with the typology of Ottoman telegraph buildings of the late 19th century, as also evidenced in the unexecuted plans for the Konya Telegraph and Post Office.

In historical maps, including the German Blue Maps (1913–1914) and Ekrem Hakkı Ayverdi’s mid-19th-century city surveys, the Telegraph Office is clearly labeled and documented in its precise geographical and architectural context. These cartographic materials not only affirm the building’s existence but also its significance within the administrative and communicative infrastructure of the military complex. According to the German Blue Maps, the building was known as “Poste et Télégraphe,” indicating its dual function. Moreover, the building’s presence in multiple visual sources reinforces its once-prominent role in state operations and communication strategy. Its demolition during the 1950s, due to functional obsolescence and campus reconfigurations, marked a substantial loss in terms of the Ottoman technological and architectural heritage. The current study thus fills a critical gap in our understanding of the spatial manifestations of modern communication infrastructures in the Ottoman capital.

In 2023, the *Bab-ı Seraskeri Telegraph Office* became the focus of salvage excavations carried out under the authorization of the Istanbul No. 4 Regional Council for the Protection of Cultural Property and under the supervision of the Istanbul Archeological Museums. The fieldwork was initiated in response to a request from the Department of Construction and Technical Affairs of Istanbul University. The excavation aimed to locate and document any surviving architectural remains of the structure. During the excavation, significant portions of the building’s foundation walls were uncovered, alongside ancillary structures such as a cistern and a probable fountain base. The presence of these elements confirmed the building’s former footprint and provided important insights into its construction phases and spatial organization. The stratigraphic sequence and physical remnants were carefully mapped using terrestrial laser scanning, generating a detailed base for graphic documentation.

Two phases of restitution were developed in accordance with the excavated evidence and corroborated by historical visual materials. The first restitution project illustrates the earlier configuration of the telegraph office, based on photographic evidence from the late 19th century. This incorporation of features visible in the 1913–1914 German Blue Maps clearly demonstrates a later stage of architectural expansion and programmatic adjustment. Both restitution drawings were prepared in compliance with Turkey’s Cultural Heritage Law No. 2863. The integration of cartographic overlays, archival sources, and typological analysis of comparable Ottoman telegraph buildings provided additional validation for the architectural restitution. In this sense, the study follows international standards of archeological site management, including layered documentation, comparative analysis, and integrative modeling. The project’s methodology aligns with conservation best practices promoted by organizations such as ICOMOS and ICCROM, emphasizing the balance between documentation, interpretation, and preservation.

More importantly, this effort highlights the critical role of preventive archeology in historically dense urban settings like Istanbul. Despite the loss of the original superstructure, the subsurface remains of the Telegraph Office serve as a powerful material witness to the spatial articulation of the late Ottoman state institutions. The documentation and interpretation of this site not only preserves its memory but also reinserts it into the historical narrative of Istanbul University’s campus and the broader city. The rediscovery and documentation of the *Bab-ı Seraskeri Telegraph Office* represent a significant contribution to both the architectural historiography of the late Ottoman period and the

heritage conservation efforts in Istanbul's Historical Peninsula. As one of the earliest purpose-built telegraph stations associated with military operations, the building holds historical importance not merely as an infrastructural unit but also as a spatial manifestation of modernization policies during the Tanzimat and post-Tanzimat periods.

While the introduction of the telegraph in the Ottoman Empire has been extensively explored from technological, political, and military perspectives, its architectural context has remained largely overlooked. This study addresses this omission by documenting a lost building that once embodied the intersection of communication infrastructure and Ottoman state architecture. By presenting a previously undocumented example, it contributes to the typological understanding of 19th-century public architecture in the empire. Employing a multidisciplinary approach, the research combines material remains with archival sources -such historical photographs, maps, and insurance plans- alongside in situ archeological data.

In conclusion, the *Bab-ı Seraskeri Telegraph* Building played a pivotal role in the Ottoman modernization process, serving as both a military communication hub and an administrative center. Its architectural significance, technological innovation, and strategic function underscore its historical importance. Although the physical structure has been lost, the archeological discoveries and restitution projects underscore the value of integrating historical and material evidence in heritage conservation. These initiatives not only restore the memory of a vanished building but also offer a methodological framework for future studies in urban archeology and preservation.

Giriş

Türkiye'nin ilk üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi, Tarihî Yarımada'nın merkezinde, İstanbul'un Fatih İlçesi, Süleymaniye Mahallesi, 104 pafta, 618 ada, 19 parselde yer almaktadır. Yerleşkenin güneyinde Beyazıt Meydanı, doğusunda Fuat Paşa Caddesi, kuzeyinde Süleymaniye Caddesi, batısında Talimhane ve Süleymaniye Caddeleri bulunmakta olup etrafı demir parmaklıklı istinat duvarları ile çevrilidir. Rektörlük makamının da içinde bulunduğu yerleşke alanına İstanbul'un fethinin hemen sonrasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Eski Saray (Saray-ı Atîk) inşâ edilmiştir¹.

Yüksek duvarlarla çevrili, bahçe içinde birçok köşkten meydana gelen Eski Saray, Osmanlı'nın ilk saray binasıdır. Eski Saray, II. Mahmud döneminde 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye tahsis edilerek Dâire-i Umûr-ı Askeriyye (Askerî Emir Dairesi) olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bâb-ı Seraskerî olarak bilinen ve Seraskerlik makamı tarafından kullanılan yapılar, Fatih Sultan Mehmed dönemine ait surların iç kısmında, 1826 yılında mimar Abdülhalim Efendi tarafından Barok üslupta inşa edilmiştir². Beyazıt Meydanı ile Süleymaniye Camii arasındaki tarihî alanda yer alan³ bu ahşap Dâire-i Umûr-ı Askeriyye yapıları, talim alanı olarak kullanılan Bâb-ı Seraskerî (Serasker Kapısı) Meydanı ve çevresinde yer almaktadır. Bu yapılar arasında Serasker Konağı, Süleymaniye Kışlası (Sarı Kışla), Kışla-yı Hümayun (Bekir Ağa Bölüğü), Bâb-ı Seraskerî Hastahanesi, Harik Kulesi (Beyazıt Yangın Kulesi), Kitabet Dairesi, fotoğrafhane, cephanelik, hamam, depolar, mutfak, ahır, tamirhane, nöbet kuleleri ve çevre duvarları üzerindeki üç kapıdan biri olan Nizamiye Kapısı (Taht kapısı) bulunmaktadır⁴.

1864-1866 yılları arasında Sultan Abdülaziz döneminde, Dâire-i Umûr-ı Askeriyye yıktırılmış, yerine kâğıt bir bina yapılmıştır. Ali Paşa'nın nezaretinde Fransız mimar Louis Bourgeois tarafından inşa edilen yapı, günümüzde Rektörlük Binası olarak kullanılmaktadır⁵. Bu dönemde Beyazıt Meydanı'na bakan cümle kapısı yıkılarak yerine üzerine altın yaldızla "Dâire-i Umûr-ı Askeriyye" yazılan Taht Kapısı (bugünkü İstanbul Üniversitesi kapısı) inşa edilmiştir⁶. Zafer takı formundaki bu anıtsal giriş ile iki yanındaki Biniş Köşkü (solda) ve Şehzâdeler Köşkü (sağda) yine mimar Bourgeois tarafından 1864-1866 tarihleri arasında inşa edilmiştir. Neo-Klasik-Endülüs-Mağrip etkileri görülen söz konusu kapı, eklektik ve oryantalist bir üsluba sahiptir⁷.

1870'li yıllarda ise Süleymaniye Kışlası ve Hastahane, dönemin zevkine göre yeniden inşa edilerek altına Süleymaniye Kapısı açılmıştır⁸. Seraskerlik teşkilatının 1879 yılında Harbiye Nezaretine dönüştürülmesiyle Dâire-i Umûr-ı Askeriyye binası ve bağlı yapıları, Harbiye Nezareti olarak kullanılmıştır. 1894 depreminde zarar gören yapı, İtalyan mimar Riamondo D'Aronco (1857-1932) tarafından onararak⁹ Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında İstanbul Dârülfünûnu'na tahsis edilmiştir. 1933 yılındaki üniversite reformuyla birlikte

¹Banu Bilgici, "Sarây-ı Atîk-i Amîre," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 122-125.

²Ara Altun, "Bâb-ı Seraskerî-Mimari," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 365.

³Gülberk Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-i Umûr-ı Askeriyye ve Bağlı Yapıları," *Turkish Studies* 13/3 (2018), 141, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13110>

⁴Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-i Umûr-ı Askeriyye ve Bağlı Yapıları," 144; Altun, "Bâb-ı Seraskerî-Mimari," 365.

⁵Gülberk Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında XIX. Yüzyıl'da İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nda İnşaat Faaliyetleri" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004), 121; Mahmut Ak, Ahmet Vefa Çobanoğlu ve Fatih Sarımeşe, *İstanbul Üniversitesi Tarihçesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2023) 25-28.

⁶Kadir Acar, "Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli" (Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, 2002), 55.

⁷Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında XIX. Yüzyıl'da İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nda İnşaat Faaliyetleri," 139.

⁸Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında XIX. Yüzyıl'da İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nda İnşaat Faaliyetleri," 124, 129-143.

⁹Feza Günergun ve Sevtap Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesinin Yerleşim Tarihçesi," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi* VIII/1 (2006), 141-142; Abdülkadir Özcan, "Bâb-ı Seraskerî," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994), 364; Oktay Aslanapa, *İstanbul Üniversitesi-Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyesi*, c. 1 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1983), 38-47.

ise İstanbul Üniversitesi adını alarak söz konusu alan mevcut yapılarıyla üniversitesinin kullanımına devredilmiştir¹⁰.

Eski Bâb-ı Seraskerî Meydanı, 1923-1925 yılları arasında dönemin Rektörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından ağaçlandırılmaya başlanmıştır¹¹. Üniversitenin ihtiyacına bağlı olarak sonradan gözlemevi ve yemekhane gibi ek binalar ile 1942-1944 yılları arasında ise merkez binanın kuzeyine, İktisat ve Hukuk Fakülteleri'ne ait iki yeni kanat eklenmiştir¹². 1955 yılında ise Rektörlük Binası'nın önüne heykeltıraş Yavuz Görey tarafından yapılan Atatürk ve Gençlik Anıtı ile kampüs bugünkü hâlini almıştır¹³.

Günümüzde İstanbul Üniversitesi Merkez Yerleşkesi olarak kullanılan eski Bâb-ı Seraskerî Meydanı'nın merkezinde, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası ile İktisat, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri yer almaktadır¹⁴. Ancak, kuzeybatıda bulunan hastane, mutfak, ahır, arabalık, hamam ve tamirhaneden oluşan servis binaları; kuzeyde Süleymaniye Kışlası ve cephanelik; kuzeydoğuda ise Misafirhane-i Askerî yapıları zaman içinde yıkılmıştır¹⁵.

Bâb-ı Seraskerî kompleksine ait ve günümüze ulaşmayan yapılardan biri de çalışmamıza konu olan Telgrafhane binasıdır. İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası'nın (eski Bâb-ı Seraskerî) kuzeybatısında yer aldığı bilinen Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesine dair daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Telgrafhane binası ilk defa bu çalışmada tanıtılarak tarihî ve mimari özellikleri bakımından incelenmiştir. Telgrafın Osmanlı yaşamına girişi, telgraf hatlarının inşası üzerine çok sayıda çalışma olmakla birlikte mimari açıdan telgrafhanelerin ele alındığı çalışmalar çok sınırlıdır. Bu bağlamda bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt Yerleşkesi sınırları içinde olduğu bilinen ve günümüze ulaşmayan telgrafhane binasının ele alınması bu çalışmayı özel ve anlamlı kılmaktadır. Telgrafhane binaları, bulundukları konum ve mimari çevre bağlamında, tarihî bir belge ve birer kültürel miras örneği olmalarıyla bu çalışmayı özel ve anlamlı kılmaktadır. Günümüzde mevcut olmayan Bâb-ı Seraskerî Telgrafhane binasının yerinde 2023 yılında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde bir temel araştırma kazısı gerçekleştirilmiştir. Kazılar sonucunda ortaya çıkan temel kalıntılarına ilişkin rölöve ve restitüsyon projeleri hazırlanmıştır. Bu veriler doğrultusunda bu çalışmada yapının İstanbul Üniversitesi'nin tarihî yerleşkesi içinde yok olan bir kültürel miras değeri olduğu üzerinde durulmuştur.

1. Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi

1.1. Tarihçesi

Günümüze ulaşmayan Telgrafhane binası, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi içerisinde 618 ada, 19 parselde, Vezneciler Kapısı'ndan (Harem Kapısı) girince solda Rektörlük Binası'nın (Bâb-ı Seraskerî) kuzey batısında yer almaktaydı.

Tanzimat Devri tarihçilerinden Ziya Şakir (1883-1953) "(...) sola dönüldüğünde sırasıyla, hastahane, mutfaklar, **Bâb-ı Seraskerî telgrafhanesi**, itfaiye alayının karargâhı ile bu alayın üçüncü ve dördüncü taburlarının

¹⁰Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-i Umûr-ı Askeriye ve Bağlı Yapıları," 137-161; Ak, Çobanoğlu ve Sarımeşe, 12; Aslanapa, *İstanbul Üniversitesi-Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyesi*, 41; Cengiz Can, "Harbiye Nezareti Binası," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994) 551; Günergun ve Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi," 141-142.

¹¹Altun, "Bâb-ı Seraskerî, Mimari," 364-365; Günergun ve Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi," 141-145.

¹²Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-i Umûr-ı Askeriye ve Bağlı Yapıları," 142; Günergun ve Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi," 141-142; Özcan, "Bâb-ı Seraskerî," 364; Aslanapa, *İstanbul Üniversitesi-Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyesi*, 38-47.

¹³Gözde Çelik, "İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları," (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007), 103; Can, "Harbiye Nezareti Binası," 551.

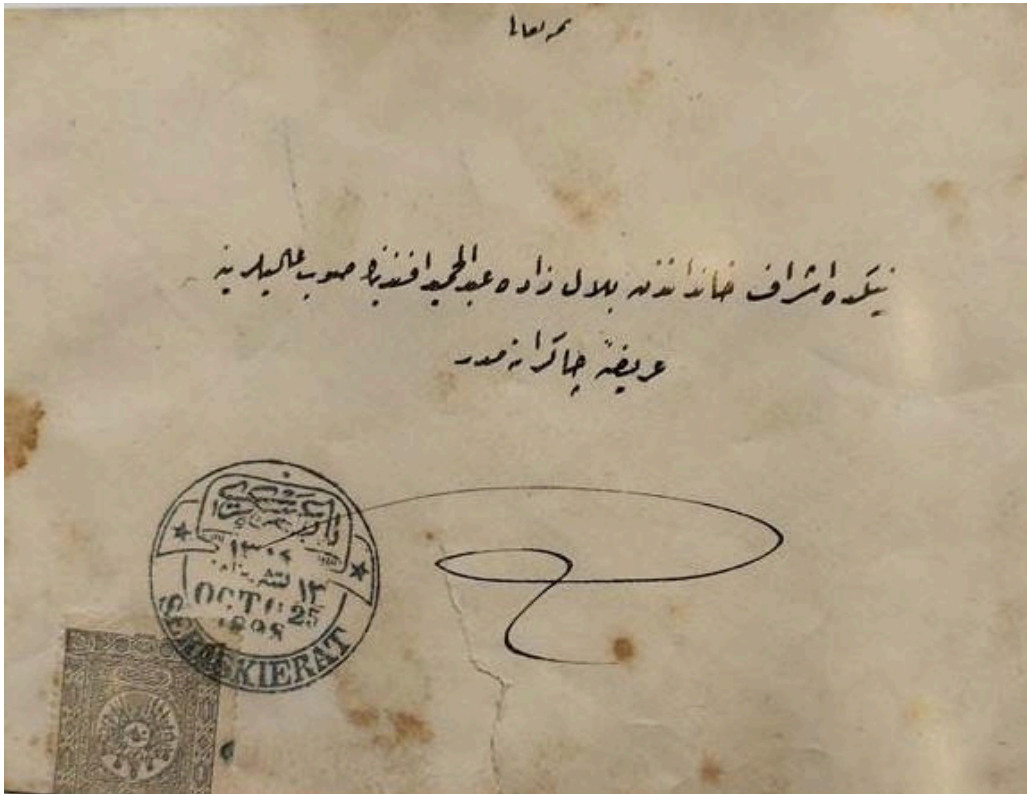
¹⁴Bilecik, "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-i Umûr-ı Askeriye ve Bağlı Yapıları," 142.

¹⁵Çelik, "İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları," 104-105.

koğuşları, arabalıkları ve ahırları bulunuyordu...”¹⁶ şeklinde telgrafhane binasının varlığından bahsetmektedir. 1879’da Seraskerlik Dairesi’ne şifre ile gelen telgrafların şifreleri çözdürüldükten sonra dağıtımının yapıldığı, “Mektupçuluk Şubesinde” “Mektupçu” unvanıyla bir memuru ve bir de yardımcısı olduğunu ve “(...) doğrudan doğruya Serasker tarafından yazılacak tezakir, muharrerat, **telgrafname** ve emirnameleri yazmak, önemli ve gizli haberleşmeyi sağlamak Mektupçu’nun göreviydi. Dairelerden ya da Serasker tarafından yazılan şifreli **telgrafnameleri şifrelemek ve şifreli gelen telgrafları çözmek bu şubenin göreviydi...**”¹⁷ şeklinde yine söz konusu telgrafhane hakkında bilgi vermektedir Ayrıca Osmanlı posta ve telgraf teşkilatına dair çalışmalarda 25 Ekim 1898’de Bâb-ı Seraskerî’den Niğde’ye gönderilen Seraskerat damgalı telgraflar olduğu da bilinmektedir¹⁸ (**Görsel 1**).

Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti’nin mücadele ettiği bütün cephelerde cephe komutanlıklarıyla İstanbul’daki Erkân-ı Harbiyye (Harbiye Nezareti) arasındaki emir ve durum raporları ve talimatlarının dönemin hızlı ve pratik haberleşme aracı olan telgrafla bildirildiği kaynaklardan öğrenilmektedir¹⁹.

Kaynak: T. Turgut, *Osmanlı İmparatorluğu Posta Tarihi Tarifler ve Posta Yolları*, 288.

Görsel 1: 25 Ekim 1898’de Bâb-ı Seraskerî’den Niğde’ye gönderilen telgraf.

¹⁶Ziya Şakir, *Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi* (İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1957), 80; Acar, "Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli," 84.

¹⁷Acar, "Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli," 85.

¹⁸Turhan Turgut, *Osmanlı İmparatorluğu Posta Tarihi Tarifler ve Posta Yolları* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 288.

¹⁹Bu dönemde telgrafhaneler 24 saat açık tutulduğundan telgraf görevlileri evlerine dahi gidememişlerdir. Posta ve Telgraf Nezareti, bütün yokluk ve imkânsızlıklara rağmen ordu emrine 511 memurunu vererek kesintisiz görev yapmasını sağlamıştır. Cephelerde bizzat ordunun haberleşmesinde görev alan kurum çalışanları, yoğun bombardıman altında dahi telgraf hatlarını onarmış, düşmanın hızla ilerlemesi ve hayatlarının tehlikeye girmesi karşısında yerlerini terk etmeyerek kendilerine verilen şifreli telgrafları çekebilmişlerdir. Bu sebeple başta Posta ve Telgraf Nezareti telgrafçısı olmak üzere birçok Nezaret mensupları çeşitli türde nişan, madalya ve beratlarla taltif edilmişlerdir. Bk. Nadir Yurtoğlu, "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 32/93 (2016), 74.

Sivas Kongresi (1919) toplandığı sıralarda ise kongreye bağlı bir yer, telgraf merkezi olarak seçilmiş ve bu noktadan Harbiye Nezareti Erkan-ı Harbiye Telgrafhanesi ile gizli haberleşmeler kurulmaya başlanmıştı. Dönemin Harbiye Nezâreti Erkân-ı Harbiye Riyâseti telgrafhane memuru Hacı İshakoğlu Mahmut (Ezan) Hoca öncülüğünde gerçekleşen haberleşme öğrenildiğinde Harbiye Nezaretindeki telgrafhane kapatılarak burada çalışan memurlar Harbiye Nezaretine bağlı Mülkiye Telgrafhanesine nakledilmiştir²⁰. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği sırada Harbiye Nezareti Telgrafhanesinde görev yapan Mahmud Ezan Hoca hatıratında telgrafhane ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Ben seferberlikte İstanbul'da tahsilde iken asker olmuş ve Yıldız Telgraf Depo Taburu'nda güzide telgraf muhaberecisi olarak yetişmiş, mütarekeden sonra Harbiye Nezareti Erkân-ı Harbiye Riyâseti Telgrafhanesine alınmışım. Telgrafhanede; İrfan, Ruhi namında iki askerî muhabereci ile ismini hatırlayamayacağım bir müdür çalışıyordu... Sivas Kongre Telgrafhanesi ile Harbiye Nezareti arasındaki muhabereyi idare ediyorduk. Harbiye Nezareti'nin yangın kulesinin bulunduğu kapıdan işgal askerleri, mitralyözler, yüklü katırlar ve hasta sedyeleri ile birlikte girip, batı kapısından geçtiler... Daireye gelen memurlar bana muhabereyi bırak, senin yüzünden biz de mavf olacağız dedilerse de ben askerim, vazifemi son dakikaya kadar ifa etmeğe mecburum diye görmekte olduğum manzarayı Ankara'ya bildirdim. Benden başka kimse kalmadı, hepsi dışarıya kaçtılar. Bir müddet sonra **telgrafhaneyi bastılar**... Beni dipçik darbeleri ile **odacının küçük odasına** hapsedtiler... Üç gün böylece hapis tutuldum, **sonra telgrafhâne dahilinde** sorguya çekildim. İskoçyalı general olduğunu anladığım biri zayıf Türkçe ile **telgraf santralına celple: bu hat nereye gider** diye işaret ettiler. ... Hani ya Ankara'ya giden hat diye tazyik etti ise de **bu şehir dahilî telgrafnamesi olup şehir harici ile muhabere yapılmadığını** söyledim. Benden başka bir Türk yoktu, yapayalnızdım...”²¹

Yazılı tarihî belgeler dışında Bâb-ı Seraskerî ve Beyazıt Meydanı'na ait 19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyıl başlarına tarihli fotoğraf ve kartpostal gibi görsel belgelerde de söz konusu Telgrafhane binasının varlığı görülmektedir (**Görsel 2, Görsel 3**).

Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net/2359/beyazit-meydani-seraskerat-guillaume-berggren-1880>

Görsel 2: Beyazıt Meydanı - Seraskerat, G. Berggren, 1880.

²⁰Mustafa Gül, “Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütâreke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 13/38 (1997), 428-429.

²¹Gül, “Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütâreke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi,” 428.

Kaynak: Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi, TASUH6975

Görsel 3: Harbiye Nezareti (1910'lar)

1.2. Mimarisi

Osmanlı arşivlerinde yapılan araştırmada inşasına dair herhangi bir bilgi ve mimari projesine rastlanmayan, inşa tarihi ve mimarı kesin olarak bilinmeyen telgrafhanenin mimarisi hakkında eski İstanbul fotoğrafları, kartpostallar ve haritalardan bilgi edinilebilmektedir. Osmanlı Devleti'ni tanıtmak ve ne kadar çağdaş bir ülke olduğunu dünyaya göstermek amacıyla Sultan II. Abdülhamid'in Amerikan Kongre Kütüphanesi'ne gönderdiği 1893 tarihli fotoğraf albümlerinde çalışmaya konu olan telgrafhaneye ait çok önemli bir fotoğraf bulunmaktadır. Dönemin saray fotoğrafçısı Abdullah Fereres'e ait bu fotoğrafın üzerinde Fransızca "Seraskerat Telgraf Bürosu" altında ise Osmanlı Türkçesiyle "Müceddeden inşa olunan Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî Telgrafhanesi" yazısı yer almaktadır (**Görsel 4**).

1880-1893 yılları arasına ait bu fotoğrafa göre yeniden (*Müceddeden*) inşa edildiği belirtilen yapı kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta olup tek katlıdır. Dikdörtgen planlı yapı, üç yönden ahşap sütunlu bir revakla çevrilmiştir. Üzeri kiremit kaplı kırma çatıyla örtülü olan yapının ahşap profilli sövelere sahip demir parmaklıklı dikdörtgen pencere açıklıkları bulunmaktadır. Simetrik bir düzende inşa edilen yapının ön cephesinde, üçgen alınlıkla vurgulanan ve çıkıntı yapan üçlü bir giriş düzenlemesi yer almaktadır. Bu girişlerin önünde ikişer basamak olup ortadaki giriş ikili ve dörtlü sütun demetleriyle anıtsal bir karakter taşımaktadır. Soldaki giriş, sonradan eklenmiş olduğu tahmin edilen camekânlı bir rüzgârlıkla kapatılmıştır ve girişin üstünde bir levha asılıdır. Yapının kısa kenarında da iki basamaklı bir giriş açıklığı yer almakta olup bu kapının önü de camekânlı bir bölme ile kapatılmıştır.

Kaynak: II. Abdülhamid Koleksiyonu, Amerikan Kongre Kütüphanesi, <https://www.loc.gov/pictures/item/2003673180/>

Görsel 4: Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi, 1880-1900

Ahşap sütunlu gezinti revağı ve süslemeleri, yapının dikkat çekici özelliklerindendir. Revak korkuluklarında iki ucu dairelerle sona eren ahşap profiller bulunmaktadır. Üstteki dairelerin ortasında oyulmuş altıgen yıldız şekiller mevcuttur. Cephe bezemeleri bakımından Art-Nouveau özellikleri çağrıştırmaktadır. Kare gövdeli ahşap sütunların üzerinde, bitkisel kıvrımlı ve ortasında dairelerin yer aldığı başlıklar yer almaktadır. Sütunların araları ve üzeri Barok etkili küçük konsollarla bezenmiştir. Sütunlarının üzerinde, galeri boyunca dolaşan kirişlerin yüzeyleri yine konsollarla hareketlendirilmiştir. Bitkisel kıvrımlı saçak alınlığı üzerinde eşit aralıklarla ok ucu şeklinde üçlü süslemeler yerleştirilmiştir.

Yapının arkasında, günümüzde hâlâ mevcut olan demir parmaklıklı ihata duvarları görülmektedir. Bu duvarların 1865 Hocaşaya Yangını'nın ardından genişletilen yollar sebebiyle yeniden inşa edildiği bilinmektedir²². Dolayısıyla, makaleye konu telgrafhanenin 1865 yılı sonrasında yeniden "müceddeden" inşa edildiği anlaşılmaktadır. Önceki telgrafhane binası hakkında ise bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1854 tarihli James Robertson'a ait bir fotoğrafta, söz konusu yapının bugünkü yerinde üzeri kırma çatıyla örtülü iki katlı bir yapı görülmektedir²³. Dikdörtgen pencere açıklıklarına sahip yapının ön cephesinin ortası çıkma yapmaktadır. (Görsel 5). Etrafını Bâb-ı Seraskerî'ye ait binaların çevrelediği bu yapının önceki telgrafhane binası olduğuna dair bir veri bulunmamaktadır.

²²Çelik, "İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları," 102.

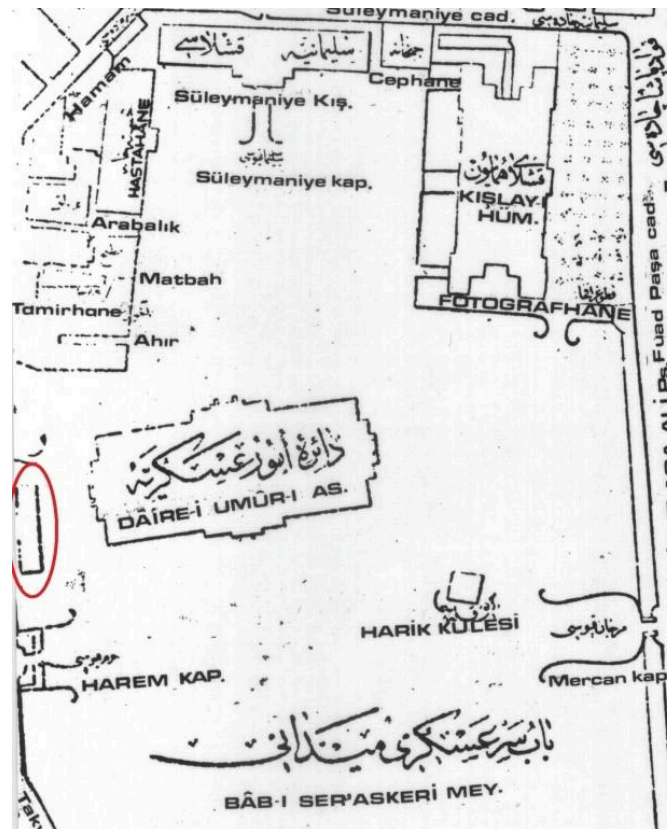
²³Beyazıt Kulesi'nden 1854 yılı Mayıs ayında alınmış on iki parçalık İstanbul panoraması on iki ayrı fotoğraftan meydana gelmektedir. Robertson, kuleyi çevreleyen on iki pencereye kamerasını her defasında ayrı ayrı yerleştirmiştir. 360 derecelik panoramik İstanbul fotoğraflarını çeken en eski sanatçı olarak kabul edilmektedir. Bk. Bahattin Öztuncay, *Osmanlı Başkentinde Fotoğrafçı ve Hakkak Robertson* (İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2013), 118.

Kaynak: B. Öztuncay, *Osmanlı Başkentinde Fotoğrafçı ve Hakkak Robertson*, 118.

Görsel 5: 1854 tarihli J. Robertson'un fotoğrafında telgrafhanenin yerinde Bâb-ı Seraskerî'ye ait bir yapı.

Eski İstanbul haritaları incelendiğinde ise söz konusu telgrafhanenin konumu, fonksiyonu ve mimarisi hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Bunlardan 1875-1882 yılları arasına tarihlenen Ekrem Hakkı Ayverdi haritası B.4 paftasında Vezneciler Kapısı'ndan (Harem Kapısı) girince solda, Bâb-ı Seraskerî binasının yanında telgrafhanenin konumu ve dikdörtgen oturma alanı görülmektedir²⁴ (**Görsel 6**).

Kaynak: E. H. Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası*, Pafta B.4.

Görsel 6: 1875-1882 tarihli Ayverdi Haritasında telgrafhane binasının yeri

²⁴Ekrem Hakkı Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası* (İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1958), B4.

Alman Mavileri olarak bilinen 1913-1914 tarihli İstanbul haritasında söz konusu yapı “*Posta ve Telgrafhane*” (*Poste et Telegraphie*) olarak belirtilmiştir. Yapının parsel üzerindeki oturumu belirlenmiştir ve ölçüleri okunabilir durumdadır. Kuzey-güney ekseninde uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Yanında yangın pompaları (*Pompes à Incendie*) binası gösterilmektedir²⁵ (**Görsel 7**). Bu haritadan yapının I. Dünya Savaşı yıllarında Bâb-ı Seraskerîye bağlı askerî bir posta ve telgraf merkezi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. T. Turgut, 1914 yılında basılmış olan posta rehberinde Osmanlı topraklarında, sekseni İstanbul’da olmak üzere bulunan bin beş yüz seksen beş postane arasında Bâb-ı Seraskerî Postanesinin de adının geçtiğini belirtmektedir²⁶.

1935 yılına ait J. Pervititch Sigorta haritalarında ise Telgrafhane binasının malzeme ve ölçüleri gibi birçok mimari detayına yer verildiği görülmektedir. Söz konusu haritada yapı Vezneciler Kapısı'ndan girince solda üniversitenin kalorifer (*Calorifere Universitaria*) binasının yanında gösterilmektedir. Dikdörtgen planlı tek katlı yapının arka cephesi tuğla duvar, diğer üç cephesi ahşap olup önünde ahşap sütunlarla desteklenen ahşap bir veranda bulunmaktadır. Ön cephesinin ortasında üçgen alınlıklı bir çıkma yapan üç açıklıklı girişi yer almaktadır. Arka cephesinde sekiz pencere açıklığı gözlenmektedir. Yüksekliği 4 metre olarak verilen yapının üzeri kırma çatı ile örtülüdür²⁷ (**Görsel 8**).

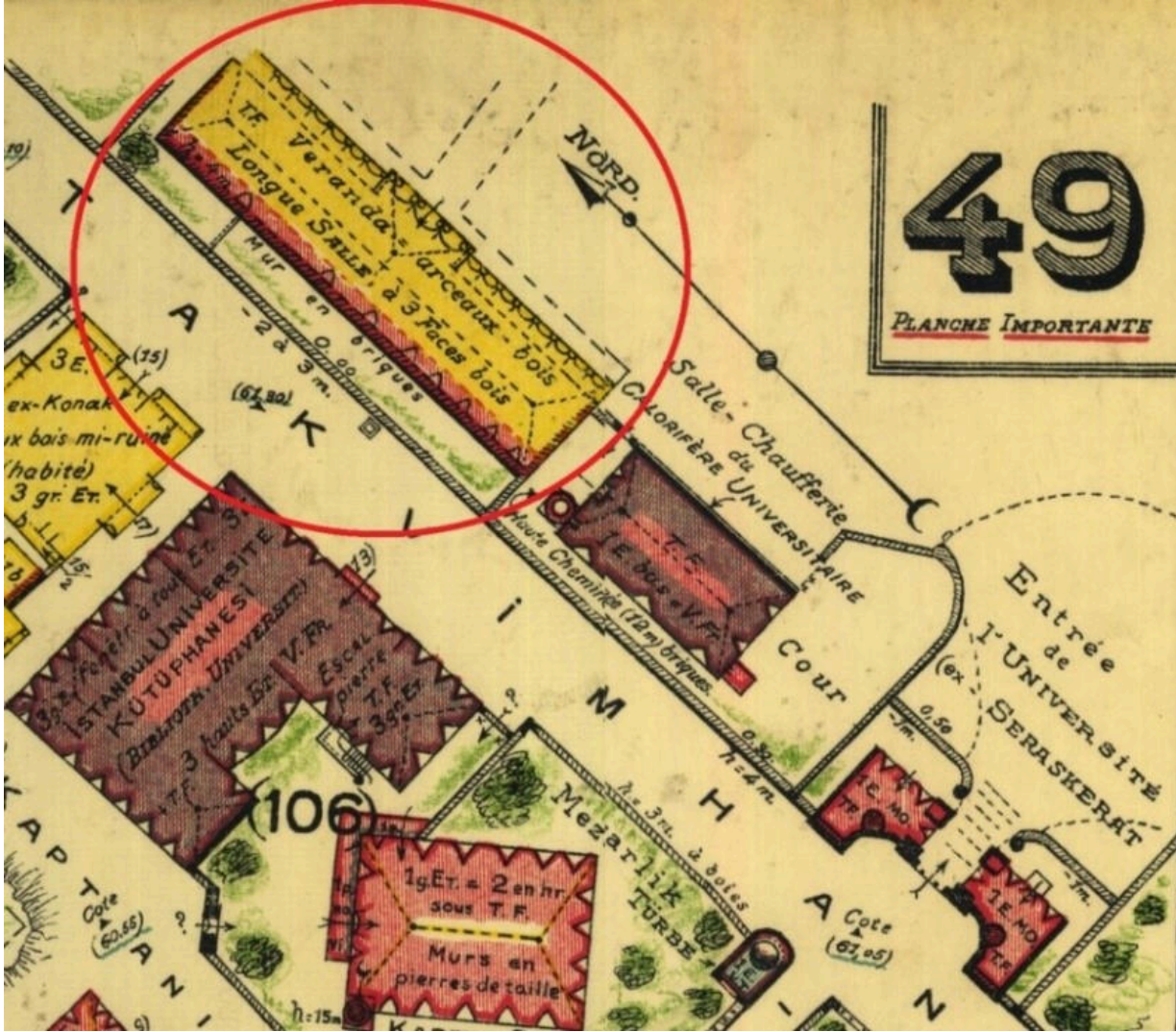
Kaynak: Alman Mavileri 1913-1914 I. Dünya Savaşı öncesi İstanbul Haritaları, Pafta J7.

Görsel 7: Alman Mavilerinde Posta ve Telgrafhane binası, 1913-1914

²⁵Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya Savaşı öncesi İstanbul Haritaları, haz. İrfan Dağdelen (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006), 2: J7.

²⁶Turgut, Osmanlı İmparatorluğu Posta Tarihi Tarifler ve Posta Yolları, 54.

²⁷Jacques Pervititch, Sigorta Haritalarında İstanbul, çev. Zülal Kılıç (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003), 190, Pafta: 49.

Kaynak: J. Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, Pafta 49.

Görsel 8: J. Pervetitch haritasında telgrafhane binası, 1935

1.3. Kazı Çalışmaları ve Projelendirme Süreci

İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası'nın (eski Bâb-ı Seraskerî) kuzeybatısında yer aldığı bilinen Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesine ilişkin belgeleme çalışmaları kapsamında, İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 20.09.2023 tarih ve 12253 sayılı kararıyla, alanda İstanbul Arkeoloji Müzesi denetiminde kazı yapılmasına izin verilmiştir. Alınan karar doğrultusunda, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün²⁸ 02.01.2024 tarihli yazısı ile kazı çalışmalarına 16.02.2024 tarihinde başlanacağı bildirilmiş ve kazı, müze uzmanlarının denetiminde belirtilen tarihte başlatılmıştır. Bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri Başkanlığında yürütülen Telgrafhane binası temel araştırma kazısı sırasında, Telgrafhane binasına ait temel kalıntıların büyük bir bölümü açığa çıkarılmıştır. Ayrıca, yapıya sonradan dâhil edilen dönem eki yapıların tespit edilebilmesi amacıyla kazı alanı genişletilmiştir. Kazı çalışmalarının ikinci aşamasında bir sarnıç yapısı tespit edilmiş; bu yapının batısında, istinat duvarının sınırında bir çeşme haznesi olduğu düşünülen kalıntıya rastlanmıştır.

²⁸İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 02.01.2024 tarih ve 4589951 sayılı kararı

İstanbul Arkeoloji Müzesi denetiminde kazı alanında gerçekleştirilen sondaj çalışmaları sırasında, temel kalıntılarıyla ilişkili mimari unsurlar belgelenmiş ancak kampüse su taşıyan boru hattının yapım aşamasında bu izlerin kısmen zarar gördüğü tespit edilmiştir (**Görsel 9, Görsel 10**). Yapılan kazı çalışmaları sonucunda, Telgrafhane binasına ait temel kalıntıları, sarnıç, tulumba yapısı ve ona bağlı gider havuzu dışında, 2863 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilebilecek herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır. Elde edilen bu buluntular, Telgrafhane binasının yapısal özelliklerini ve tarihi işlevselliğini anlamaya yönelik önemli bilgiler sağlamaktadır.

İlgili koruma kurulunun kararı ile İstanbul Arkeoloji Müzesi denetiminde İstanbul Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan Telgrafhane binasına ait temel kalıntıları ile önceki bölümlerde ele alınan ve kaynakları belirtilen eski İstanbul fotoğrafları, kartpostallar ve haritalar kullanılarak Telgrafhane binasına ait restitüsyon projeleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda, iki ayrı dönem için restitüsyon projeleri geliştirilmiştir (**Görsel 11, Görsel 12**). Birinci dönemde yapının özgün durumu çizilmiş, ikinci dönem restitüsyonu ise “Alman Mavileri” olarak bilinen 1913-1914 tarihli İstanbul haritasında belirtilen ve sonraki döneme ait ek yapıların izlerini içermektedir (**Görsel 7**).

Yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir formdadır ve 10.68 x 40.69 m ölçülerine sahiptir. Dış cephe duvarları, kâgır yapı tekniğine uygun şekilde inşa edilmiştir. Simetrik ve düzenli bir plan şemasıyla tasarlanan yapı, dikdörtgen bir plana sahiptir (**Görsel 13**). Yapının belirli bölümleri tek katlı olup yangın pompaları (Pompes à Incendie) binasına yönelen üçüncü giriş bölümü ise iki katlı olarak inşa edilmiştir (**Görsel 14**). Kuzey-güney yönünde uzanan yapı, üç yönden ahşap sütunlarla desteklenmiş bir revakla çevrelenmiştir. Revak korkuluklarının üzerindeki ahşap profillerin uç kısımları daireyle sonlanmakta ve içlerinde altıgen yıldız motifleri yer almaktadır. Simetrik bir düzende inşa edilen ön cephe, üçgen alınlıkla vurgulanan üçlü bir giriş düzenlemesine sahiptir. Girişler, anıtsal bir karakter taşıyarak estetik bir vurgu oluşturmaktadır. Ayrıca, ahşap profilli sövelere sahip dikdörtgen formlu pencereler de yapının dikkat çeken mimari unsurları arasında yer almaktadır (**Görsel 15, Görsel 16**).

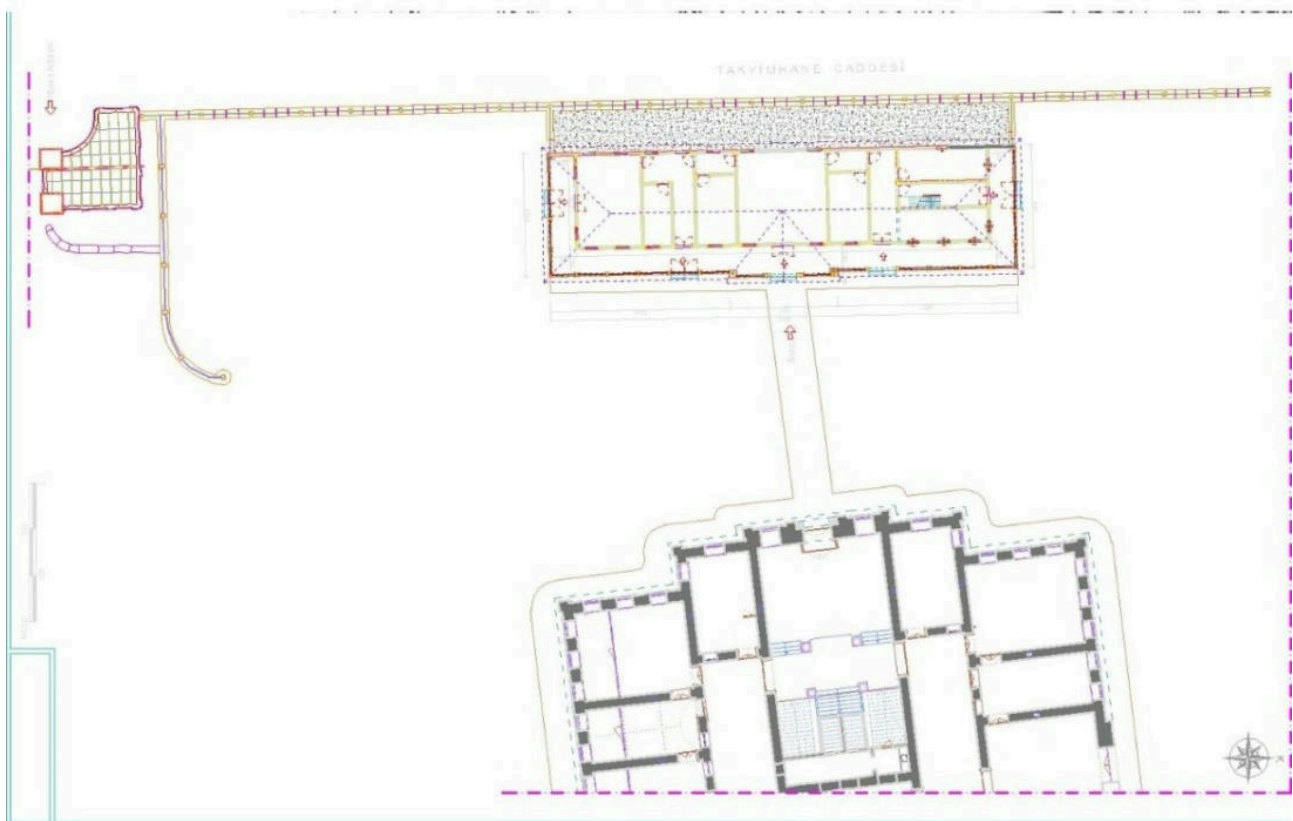
Kaynak: LEPONT Mimarlık, Aralık 2024.

Görsel 9: Telgrafhane Binası Temel Kazı Lazer Taraması

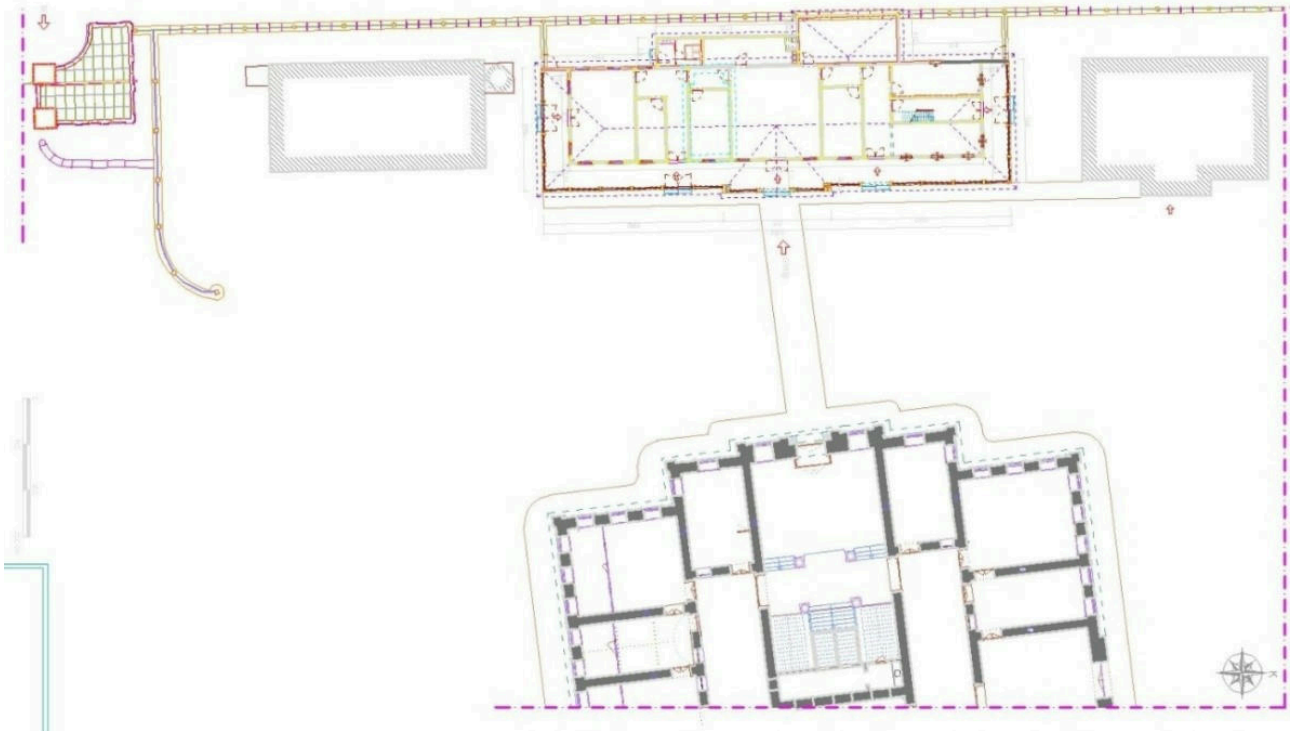
Kaynak: LEPONT Mimarlık, Aralık 2024.

Görsel 10: Telgrafhane Binası Temel Kazı Rölövesi

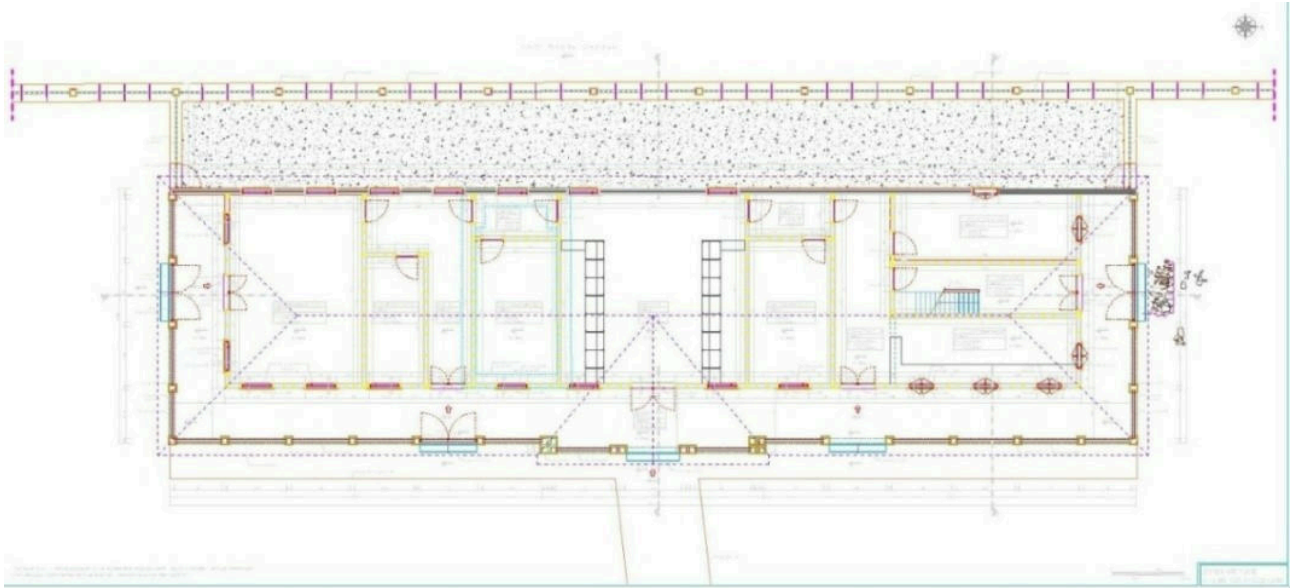
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 11: Telgrafhane Binası 1. Dönem Vaziyet Planı

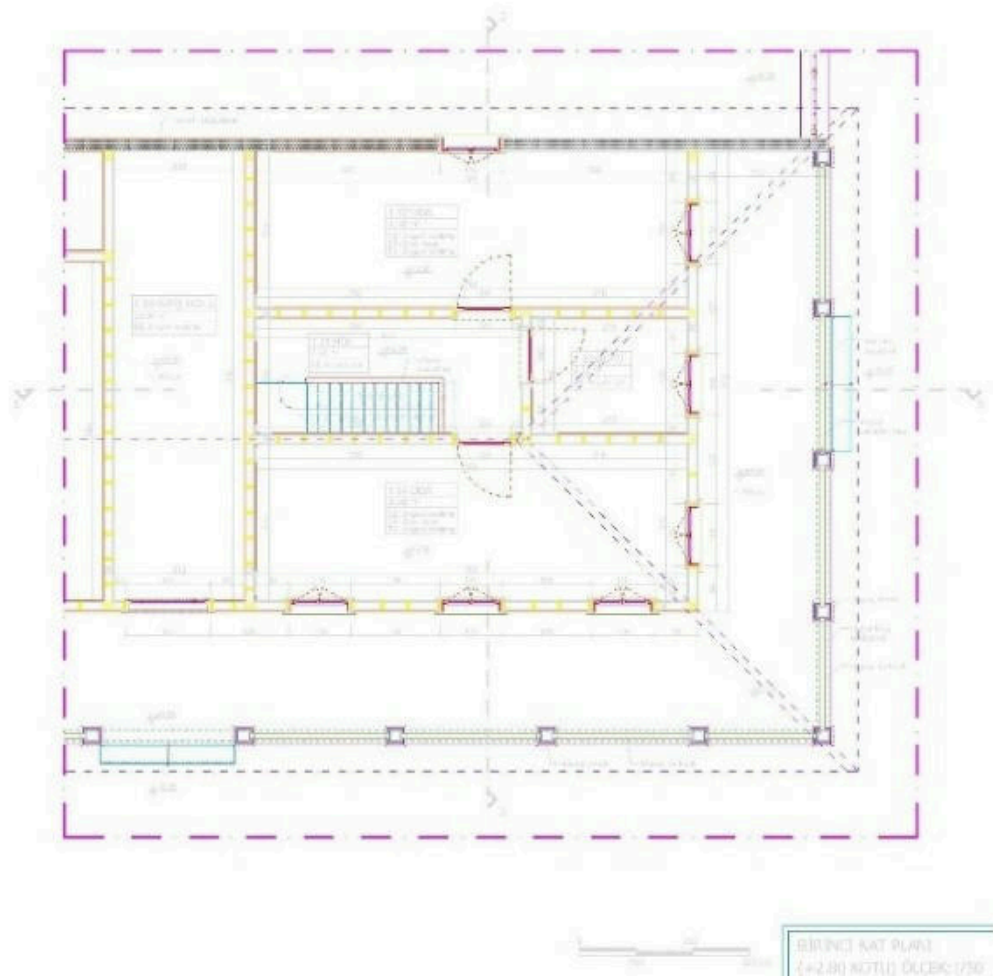
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 12: Telgrafhane Binası 2. Dönem Vaziyet Planı

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 13: Telgrafhane Binası 1. Dönem Zemin Kat Planı

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 14: Telgrafhane Binası 1. Dönem 1. Kat Planı

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 15: Telgrafhane Binası Giriş Cephesi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 2025.

Görsel 16: Telgrafhane Binası 1. Dönem Güney Cephesi

2. Değerlendirme

Yunanca tele/τηλε (uzak) ve grain (yazmak) köklerinden türeyerek “uzağa yazmak”²⁹ anlamına gelen telgraf, iki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni olarak tanımlanmaktadır³⁰.

Sultan II. Mahmud dönemine kadar Osmanlı Devleti’nde haberleşmenin “sai, ulak, tatar, çapar, berid” denilen görevliler ve Seraskerlik/Harbiye Nezareti³¹ aracılığıyla yalnızca devlet eliyle yapıldığı bilinmektedir³². II. Mahmud döneminde askerî amaçlarla Boğaziçi’nde bir telgraf hattı kurulması konusunda bir deneme yapılmış, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ilk aylarında telgrafın ilkel bir modeli olan “semofer”³³ denenmiştir. Devletin posta, telefon ve telgraf gibi hizmetlerine yönelişi ise yenilik taraftarlığı ile bilinen Sultan Abdülmecid zamanında gerçekleşmiştir³⁴. Morse’un elektrikli telgrafı 1837 yılında icat etmesinden sonra, 1847’de ilk deneme Sultan Abdülmecid’in huzurunda sarayda yapılmıştır. Bu denemeden oldukça etkilenen Sultan Abdülmecid bir madalya göndererek Morse’u bu başarısından dolayı kutlamıştır³⁵.

²⁹Diren Çakılcı, “Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi,” *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX 11-12-13 Kasım 2016 Bildiriler* (İstanbul, Üsküdar Belediyesi, 2017), 1: 131.

³⁰Türk Dil Kurumu, “Telgraf,” <https://sozluk.gov.tr/>

³¹Kemal Arı, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin PTT Alanında Yatırımları,” *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi* XIII/27 (2013), 168.

³²Reşat Alşan, “Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* IV/17 (1990), 391; Nesimi Yazıcı, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü,” *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul, İletişim Yayınları, 1985), 1636-1652.

³³Semofer, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ilk aylarında kullanılan telgrafın ilkel bir modelidir. Basit telgraf işlevini gören semofer telgraf, Boğaziçi’nde iki yaka arasında ve Karadeniz ile İstanbul arasında mesaj alışverişini sağlamıştır. Bk. Mustafa Çubuk ve Bahar Badem Yanmaz, “Osmanlı Devleti’nde Telgraf,” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/47 (2024), 700. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1484634>

³⁴Tanju Demir, *Türkiye’de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)* (Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005), 51.

³⁵Arı, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin PTT Alanında Yatırımları,” 170.

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren özellikle askerî iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanan elektrikli telgraf Osmanlı Devleti'ne 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında girmiştir³⁶. İlk telgraf tesislerinin de yine askerî amaçlı olarak 1855'te kurulduğu bilinmektedir³⁷. Kırım Savaşı'nın devam ettiği bu sırada ilk sivil hatlar bizzat Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olup ilk telgraf hattı 15 Eylül 1855'te Varna-Şumnu-Ruşçuk-Bükreş hattı olarak hizmete açılmıştır. Aynı yıl, İstanbul-Edirne-Şumnu hattı da hizmet vermeye başlamıştır³⁸. Askerî hatlar ise İngiliz ve Fransızlar tarafından kurulmuştur. Bu telgraf tesisleri ile Osmanlı idarecileri sadece ülke içinde değil aynı zamanda, Avrupa ile de hızlı bir haberleşme ağı sağlamışlardır³⁹. Fransızların yardımı ve malzemeleri ile kurulan telgraf hattı sayesinde ise 15 Eylül 1855 tarihinde nerede? "*Telgraf İdaresi Müdürlüğü*" açılmıştır⁴⁰. İstanbul'a paralel olarak telgraf hatlarının ulaştığı taşrada da zamanla telgrafhaneler kurulmuştur. Konumlarına ve büyüklüklerine göre değişik sayıda ve statüde personeller görevlendirilmiştir. Bu telgrafhanelerde, müdür, Türkçe ve Fransızca haberleşme elemanları, telgraf dağıtıcısı (mûsil-i muharre-rat), şakirdan, çavuş, makineciler, stajyer görevliler ile ihtiyaç dâhilinde odacı ve kapıcı vb. bulunmaktaydı⁴¹. 1861'de açılan "*Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi*"⁴² ile Osmanlı kendi telgrafçılarını da yetiştirmeye başlamış, 1869'da telgraf fabrikası açılarak makine ve gerekli malzeme üretimine geçilmiştir. 21 Eylül 1871'de de Ahmed Şükrü Bey'in nazırlığında Telgraf Müdürlüğü Posta Nezareti ile birleştirilen Telgraf İdaresi, "*Posta ve Telgraf Nezareti*" adıyla Dahiliye Nezaretine bağlanmıştır⁴³. Benzer işleve sahip bu iki kurum tek bir çatı altında birleştirilmiş böylece aynı binaları kullanacak olan kurumların birlikte daha iyi bir hizmet vermesi sağlanmıştır⁴⁴. Telefonun devreye girmesi ve yayılmaya başlamasıyla daha sonra "*Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti*" adını alan kurum 1913 yılında Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü olmuştur⁴⁵.

Yeni bir iletişim aracı olan telgrafın Osmanlı hayatına girmesiyle birlikte 1850'li yıllardan itibaren telgrafhane binalarının inşa edildiği görülmektedir. Dönemin eğitim, yönetim, ulaşım ve sağlık gibi diğer yapılarına ek olarak mimarlık repertuarına katılan bu yeni yapı türlerinin İstanbul başta olmak üzere başlangıçta hükümet konaklarının içinde ya da yakınında konumlandıkları anlaşılmaktadır. Geç Dönem Osmanlı mimarlık örneklerine dâhil edilen telgrafhane binaları, bağımsız örnekler yanında genellikle yeni baştan inşa edilmeyip mevcut bir konut veya bu amaçla kiralanan ya da satın alınan konak vb. binalarda hizmet vermiştir⁴⁶. Örneğin, 1869 yılında telgraf hattının Giresun'a gelmesi ile birlikte önce eski bir binanın

³⁶A. Baha Gökoğlu, *Batı ve Doğuda Telgrafçılık Nasıl Doğdu? Yurdumuzda Telgrafçılık, İlk Hatlar, İlk Telgraf Tarifesi-İlk Telgraf Türesi*, (Türk Telgraf ve Posta Tarihine Ait Tetkikler, II) (İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1935), 47.

³⁷Aziz Akıncan, *Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık* (İstanbul: Ülkü Basımevi, 1946), 4, 9, 10; Çubuk ve Badem Yanmaz, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf," 702. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1484634>

³⁸Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi," *Çağını Yakalayan Osmanlı*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1995), 79-81; Mehmet Mercan, "Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/7 (2009), 160.

³⁹Nesimi Yazıcı, "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı," *150'nci Yıldönümünde Tanzimat Ekonomisi Sempozyumu, Bildiriler* (İstanbul, Türk Tarih Kurumu, 1994) 339-344.

⁴⁰Yazıcı, "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı," 339-373.

⁴¹Onur Özdemir, "Türkiye'de Modern Posta Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi" (Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, 1998), 59; Mercan, "Giresun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)," 164; Çubuk ve Badem Yanmaz, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf," 710.

⁴²Osmanlı Devleti Telgraf Mektebi olup Telgraf haberleşmesini Türkçeleştirmek ve Türk Telgraf memurları yetiştirmek amacıyla 11 Ocak 1861 tarihinde İstanbul Soğuk Çeşme'de Gülhane Parkı'nın Soğukçeşme kapısı ile Alay Köşkü arasında bulunan Telgrafhane-i Amire binasında açılmıştır. Bk. İrem Ceran ve Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf Mektebi/Fünûn-ı Telgrafiye / Telgrafhane-i Amire Mektebi ve Eğitim Verdiği Binalar," *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 10/1 (2023), 21, <https://doi.org/10.30804/cesmicihan.1205782>

⁴³Yazıcı, "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı," 339-346; Demir, Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920), 33; Nurcan Yazıcı Metin, "İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları," 26. *Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2023) 1682.

⁴⁴Emre Kolay, "Uygulanmamış Bir Proje: Konya Telgraf ve Postahane Binası," *Art-Sanat* 23 (2025), 279, <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.23.0012>

⁴⁵Arı, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin PTT Alanında Yatırımları," 171.

⁴⁶Yazıcı Metin, "İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları," 22.

telgrafhane olarak kullanıldığı daha sonra ise farklı bir yerde yeni bir telgrafhane binasının inşa edildiği bilinmektedir⁴⁷.

Telgrafın Osmanlı yaşamına girmesini takiben ilk teşkilatlanma İstanbul'da yapılmış ve İtalyan mimar Fossati tarafından İstanbul'da "*Telgrafhane-i Âmire*" binası inşa edilmiştir. Daha sonra kurulacak olan telgrafhanelerin bir merkez tarafından yönetilebilmesi için yaptırılan bu telgrafhane binası, masrafı hazineden karşılanmak suretiyle 30 Aralık 1854'te Alay Köşkü ile Soğukçeşme kapısı arasında bulunan sur duvarlarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu yapı, Neoklasik üslupta, oldukça yalın bir cephe kuruluşuna sahip iki katlı küçük bir binadır. 1866-1867 yılına doğru Telgraf İdaresinin ihtiyacına yetmediğinden telgrafhane bitişğinde bulunan Kasr-ı Hümayun (Alay Köşkü) da telgraf evine eklenmiş, merkez binasının üzerine de bir kat daha ilave edilmek suretiyle Telgraf merkezi ve idaresi genişletilmiştir⁴⁸ (**Görsel 17**). Ardından 1859'da Üsküdar'da Kışla-yı Hümayun'dan ayrı ve doğrudan Telgraf İdaresine bağlı bir telgrafhane açılmıştır⁴⁹. 1867'de Beyoğlu ve Rumelihisarı Telgrafhaneleri şebekeye dâhil olmuştur. Beyoğlu Telgrafhanesinin Pera'da Meşrutiyet Caddesi üzerinde küçük kiralık bir binada 19. yüzyılın sonlarından itibaren çalışmaya başladığı bilinmektedir. 1867'de Rumelihisarı yanında açılan telgrafhane, yangın ihbarında da önemli hizmetler görmüştür. Bunların dışında, Maslak-Emirgân, Tersane-i Âmire (Kasımpaşa), Dolmabahçe Sarayı ve Tokatköy (Beykoz) Çiftlik-i Hümayun gibi ikinci derece telgraf merkezleri de kurulmuştur⁵⁰. İstanbul'a paralel olarak taşrada da zamanla telgrafhaneler açılmış, telgraf hatlarının ulaştığı Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerinde, merkezlerin büyüklüğüne göre bir yapılanmaya gidilmiştir⁵¹. Mekân kurgusu bakımından işlevselliğin ön plana çıktığı oldukça yalın bir görünüme sahip telgrafhane binaları, çoğunlukla yüksek bodrum üzerinde tek katlı veya giriş katıyla birlikte iki katlı kâgir örneklerden meydana gelmektedir. Telgrafhane binalarında genellikle dikdörtgen plan kurgusu ve dar kenarlarına yerleştirilen girişler ve genellikle Neo-klasik cephe özellikleri görülmektedir. Söz konusu yapılarda, mekânlar "*orta alan/salon/hol*" etrafına yerleştirilmiş olup mevcut plan örneklerinden "*müdür odası, muhabere odası, tercüme odası, kalem odası*" gibi işleve yönelik bölümlerden meydana geldikleri görülmektedir. Ayrıca giriş, dağılım holü ve bekleme alanlarının bulunduğu da anlaşılmaktadır. Bazı erken örneklerde ahır ve müştemilatlar olanları vardır. Mimarlarına dair bilgiler ise oldukça sınırlı olup başkentten uzaklaştıkça belediye mühendisleri, hatta orman mühendislerinin adları ile karşılaşılacaktır⁵².

⁴⁷Mercan, "Girasun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)," 165.

⁴⁸Gökoğlu, *Batı ve Doğuda Telgrafçılık Nasıl Doğdu? Yurdumuzda Telgrafçılık, İlk Hatlar, İlk Telgraf Tarifesi-İlk Telgraf Türesi, (Türk Telgraf ve Posta Tarihine Ait Tetkikler, II)*, 52; Semavi Eyice, "İlk Telgrafhane-i Âmire'nin Projesi (1855)," *Tarih Dergisi* 5 (1984), 63; Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi," 79-81; Yazıcı Metin, "İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları," 4.

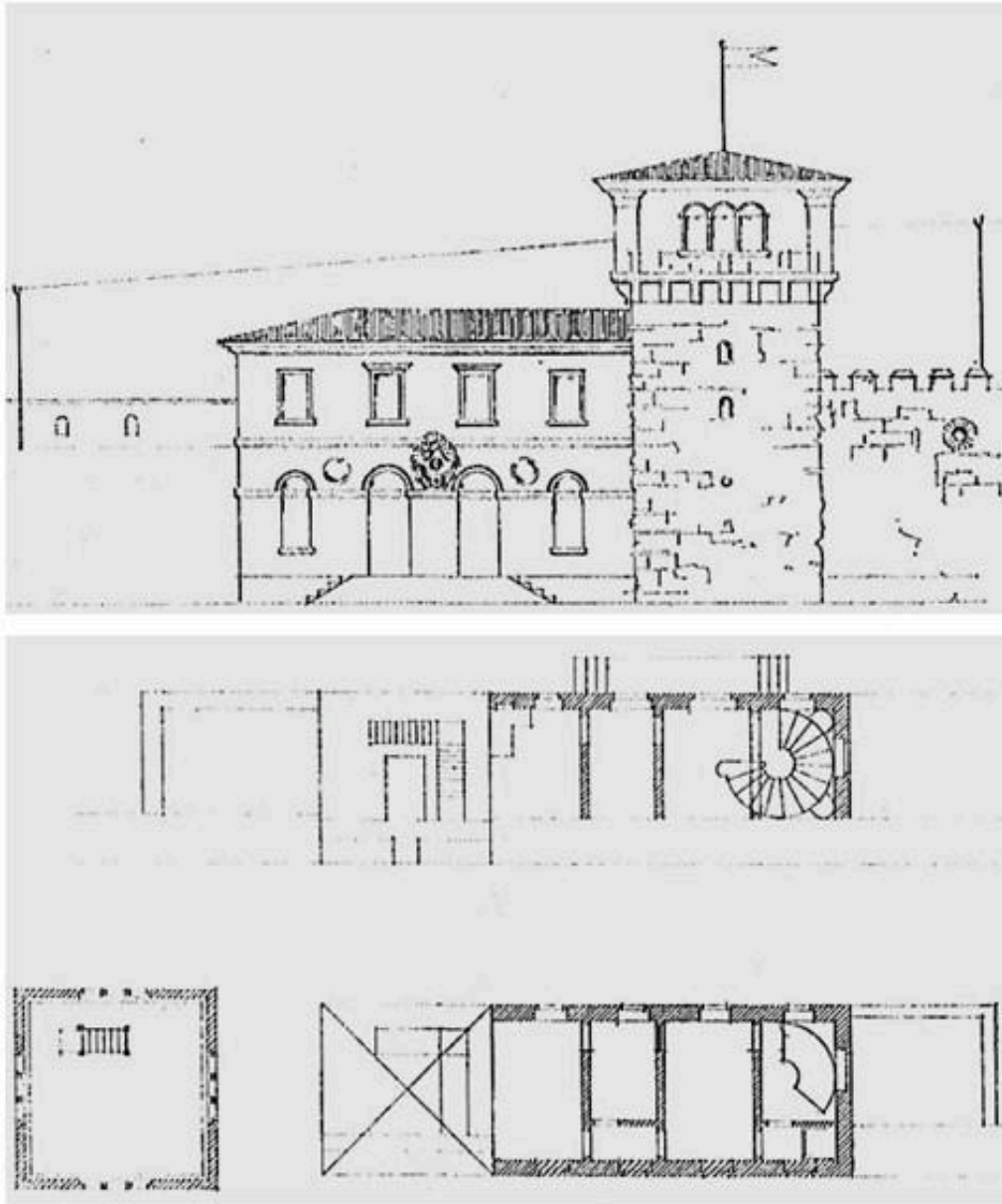
⁴⁹Ceran ve Kara Pilehvarian, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf Mektebi/Fünûn-ı Telgrafiye / Telgrafhâne-i Âmire Mektebi ve Eğitim Verdiği Binalar," 17.

⁵⁰Ceran ve Kara Pilehvarian, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf Mektebi/Fünûn-ı Telgrafiye / Telgrafhâne-i Âmire Mektebi ve Eğitim Verdiği Binalar," 18.

⁵¹Çubuk ve Badem Yanmaz, "Osmanlı Devleti'nde Telgraf," 710.

⁵²Yazıcı Metin, "İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları," 24.

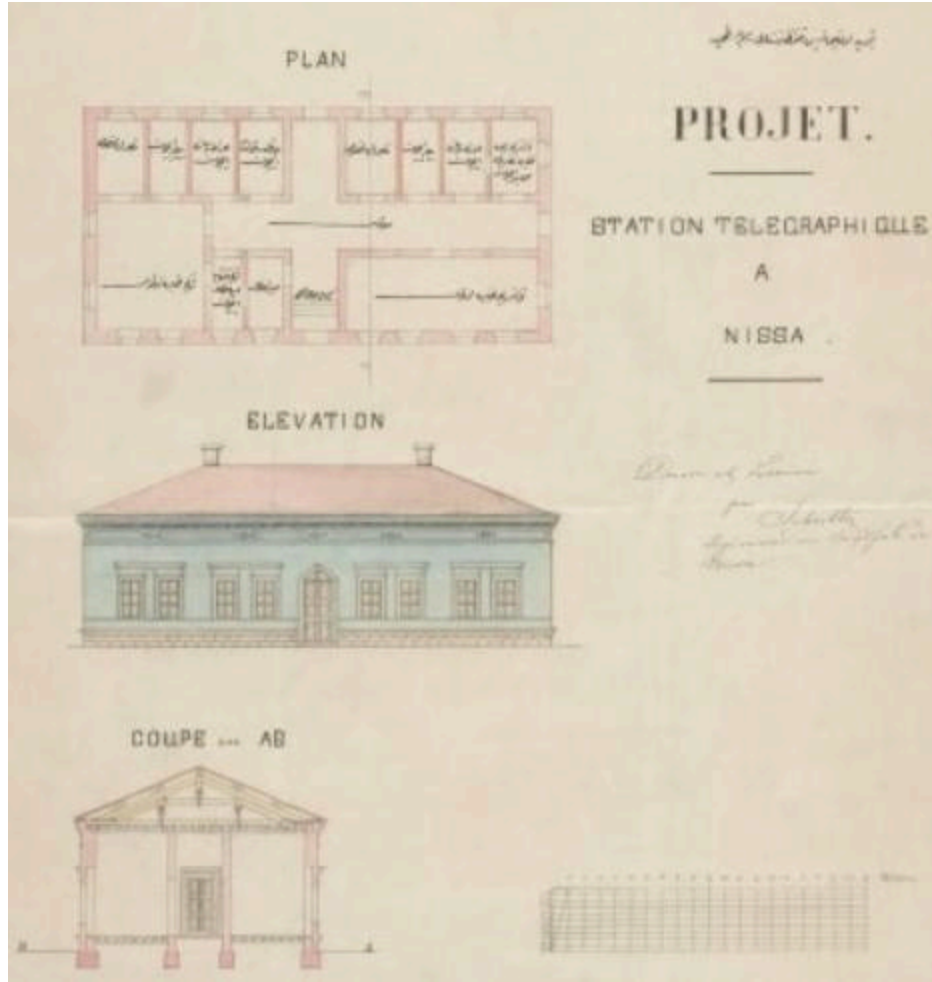

Kaynak: S. Eyice, İlk Telgrafhane-i Âmire'nin Projesi (1855), 70-71

Görsel 17: *Telgrafhane-i Amire binası, üstte görünüşü, altta planı*

Bu çalışmaya konu olan “Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi”, 1853-1856 Kırım Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin İstanbul ve Anadolu arasındaki haberleşmesini sağlamak amacıyla askerî amaçlı olarak inşa edilen telgrafhanelere önemli bir örnektir. Eski İstanbul fotoğraf ve haritalarına göre tek katlı, dikdörtgen plan kurgusu bakımından 19. yüzyıl Niş (Sırbistan) ve Cısr-i Mustafa Paşa (Bulgaristan) telgrafhaneleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilir⁵³ (Görsel 18). Girişin bulunduğu uzun cephe, yapının ana cephesi olarak düzenlenmiş olup binanın en karakteristik cephesini oluşturmaktadır. Ön cephe vurgusu, üzeri üçgen alınlığı ile çıkma yapan, sütunlarla desteklenen üçlü giriş tasarımı ile de desteklenmiştir.

⁵³Yazıcı Metin, “İletişimin Mimarisi: Osmanlı’nın Telgrafhane Binaları,” 18-20.

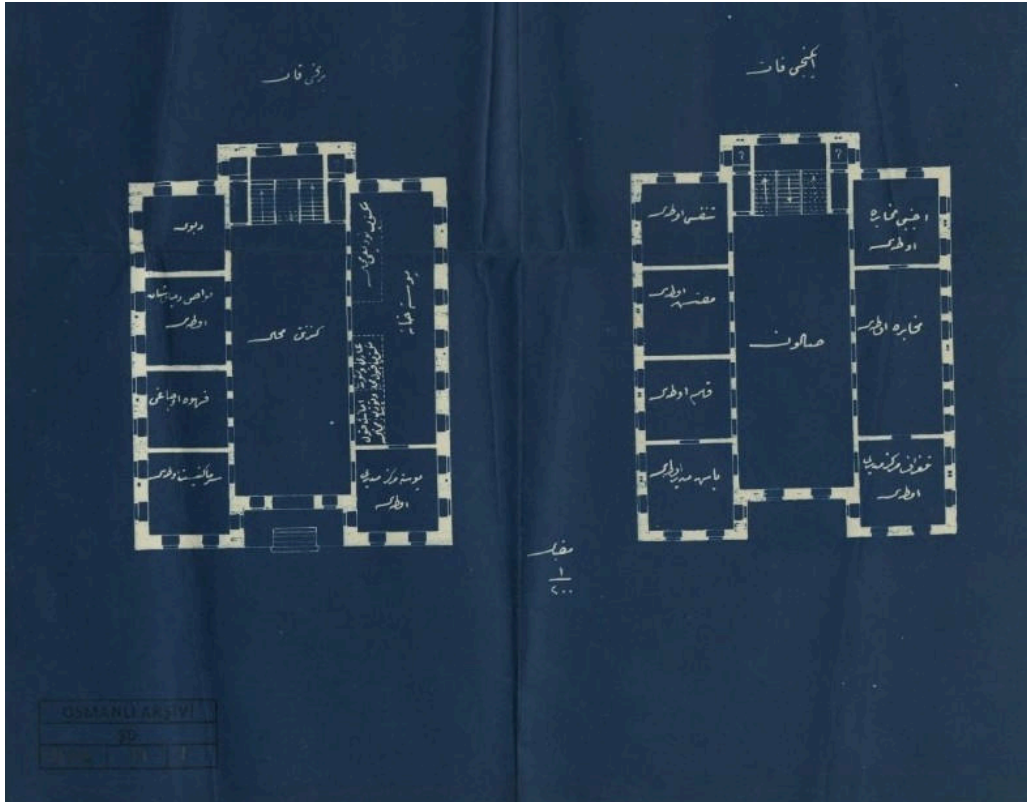
Kaynak: N. Yazıcı Metin, İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları, 1701

Görsel 18: 19. Yüzyıl Niş Telgrafhanesi

Araştırma kazısı verilerinden elde edilen kazı rölövesinden, iç mekân kurgusunun telgrafhane mimarisinde hâkim olan orta salona/hole göre düzenlendiği, “müdür odası, muhabere odası, tercüme odası, kalem odası” gibi işleve yönelik mekânlarının bu orta alan etrafına yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Bu özellikleri bakımından 19. yüzyılın sonlarına ait Konya Posta ve Telgrafhane binasının uygulanmayan projesi ile benzer olduğu söylenebilir. Her iki yapıda da merkezde salon/koridor olarak adlandırılabilir bir orta bölüm ve bu bölüme iki yandan açılan odalar yer almaktadır (Görsel 19)⁵⁴.

İnşa tarihi ve mimarı kesin olarak bilinmeyen yapının cephelerindeki mimari elemanlar ve süsleme detayları Rektörlük Binası (Seraskerlik binası) ile yakınlık göstermektedir. Özellikle revaklar arasındaki ahşap korkuluklarındaki yıldızlı madalyonlar ile Rektörlük Binası'nın ikinci kat mermer korkulukları arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir. Sütunlarla desteklenen anıtsal üçlü giriş düzenlemesi bakımından ise yine Rektörlük Binası'nın üç açıklıklı girişi, Beyazıt Kapısı (Taht Kapısı) ve iki yanındaki köşk (Biniş ve Şehzadeler Dairesi) yapılarının revaklı giriş cepheleri de benzerdir. Bu sebeple söz konusu telgrafhanenin Bâb-ı Seraskerî ve ona bağlı yapılarla birlikte Fransız mimar Bourgeois tarafından 1864-1866'da yeniden inşa edilmiş olması muhtemeldir (Görsel 20).

⁵⁴Yazıcı Metin, “İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları,” 7-8; Kolay, “Uygulanmamış Bir Proje: Konya Telgraf ve Postahane Binası,” 279.

Kaynak: E. Kolay, "Uygulanmamış Bir Proje: Konya Telgraf ve Postahane Binası," 282.

Görsel 19: Konya Telgraf ve Postahane Binası

Kaynak: N. Ç. Akçıl Harmanakaya, 2025.

Görsel 20: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası 2. kat mermer korkuluk ve saçak detayları

Yapının tarihî ve mimari bağlamı üzerine yapılan bu değerlendirmeler, söz konusu yapının fiziksel izlerinin belgelenmesini ve bu doğrultuda bilimsel temele dayalı bir restitüsyon sürecinin başlatılmasını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığının İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi sınırları içerisinde günümüze ulaşamayan Telgrafhane yapısına ilişkin belgeleme çalışmalarına temel oluşturmak amacıyla restitüsyon projelerinin hazırlanabilmesi için arkeolojik araştırma kazısı yapılması talebi, ilgili koruma kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu doğrultuda, İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü denetiminde gerçekleştirilen kazılar sonucunda, Telgrafhane binasına ait temel kalıntıları ve mimari unsurlar ayrıntılı şekilde belgelenmiş, kazıya ilişkin rölöve çizimleri hazırlanmıştır. Elde edilen bu rölöve, yapıya dair mevcut fotoğraf, kartpostal ve harita gibi görsel materyallerin analizi ile birleştirilerek Telgrafhane yapı tipolojisine uygun restitüsyon projelerinin geliştirilmesine imkân sağlanmıştır. Bâb-ı Seraskerî Meydanı içerisinde yer alan ve günümüze ulaşamayan bu yapının belgelenmesi amacıyla hazırlanan kazı rölövesi ile restitüsyon projeleri ilgili kurul tarafından onaylanmıştır. 2863 sayılı Yasanın 6. maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdığı görüldüğünden tescillenerek koruma grubu II olarak belirlenmiştir. Telgrafhane mimarisi ve benzer örnekler için mevcut araştırmaların sınırlı olduğu göz önüne alındığında, bu çalışma, kaybolan bir kültürel mirasın belgelenmesi açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

Sonuç

Elektrikli telgraf Amerika’da icadının ardından önce Avrupa’ya sonra ise Asya’ya doğru hızla yayılmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise ilk kez Kırım Savaşı sırasında kullanılmıştır. Bu dönemde askerî alanda birçok değişim yaşanmış olup haberleşmeye dair örneklerinden biri de telgrafhaneler olmuştur. İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesinde, Rektörlük Binası olarak kullanılan eski Harbiye Nezareti binasının yanında da askerî haberleşme aracı olarak bir telgrafhanenin yer aldığı anlaşılmaktadır. Yazılı ve görsel kaynaklar ile temel araştırma kazısı verileri doğrultusunda hazırlanan mimari projeleri eşliğinde Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi tarihî ve mimari açıdan ilk kez bu çalışmada ele alınarak literatüre kazandırılmıştır. Söz konusu telgrafhanenin İstanbul’a büyük zarar veren yangınların hızlı ve pratik biçimde halka duyurulmasında bir iletişim aracı olarak kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir.

1880-1893 yıllarına tarihlenen fotoğrafına göre “*müceddeden*” yeniden inşa edilen bu yapının “*Seraskerat Telgraf Bürosu*”/ “*Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi*” olduğu tespit edilmiştir. Eski bir telgrafhanenin ya da telgrafhane işlevi verilmiş bir yapının yerine yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Alman Mavileri haritalarına göre 1913-1914 yıllarında “*Posta ve Telgrafhane*” (*Poste et Telegraphe*) binası olarak kullanılmıştır. Telgrafhane binasının 19. yüzyıl ortalarında diğer Bâb-ı Seraskerî yapılarıyla birlikte Fransız mimar L. Bourgeois tarafından inşa edildiği tahmin edilmekte olup zaman içinde işlevini kaybettiği için 1950’li yıllarda ortadan kalktığı düşünülmektedir. Cephe süsleme detaylarıyla Geç Dönem Osmanlı mimari anlayışını yansıtmaktadır. Dikdörtgen planlı tasarımı ve ahşap sütunlarla çevrili revakları, yapının işlevselliğini ön plana çıkarırken, yıldız motifleri ve simetrik düzen gibi süsleme unsurları, yapıya estetik bir nitelik kazandırmaktadır.

Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan temel kalıntıları ve mimari unsurlar, Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesinin fiziksel yapısının ve işlevsel detaylarının daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Bu doğrultuda yürütülen belgeleme süreci, yalnızca yapının tarihî ve mimari niteliklerinin ortaya konulmasına değil, aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi’nde konumlanan ve günümüze ulaşamayan bu yapının Eski Bâb-ı Seraskerî Meydanı içindeki kültürel bağlamının yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesine yönelik kazı ve belgeleme çalışmaları, Osmanlı’nın modernleşme sürecinde haberleşme altyapısının mekânsal yansımalarını anlamaya yönelik özgün bir örnek sunmaktadır. Elde edilen bulgular ve hazırlanan projeler, bu yapının tarihî değerini görünür kılmak yanı sıra, kültürel mirasın korunmasına yönelik akademik ve uygulamalı çalışmalara da metodolojik açıdan

önemli katkılar sağlamaktadır. Bu süreç hem geçmişe dair bilgilerin derinleşmesine hem de gelecekte benzer çalışmalar için metodolojik bir model oluşturulmasına imkân tanımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.
Teşekkür	Osmanlı Türkçesindeki metnin çeviri yazısı için Sayın Halil Solak'a ve kazı rölövesi ve restitüsyon projelerinden faydalanmamızı sağlayan İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yapı Daire İşleri Başkanlığına çok teşekkür ederiz.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support	The authors declared that this study has received no financial support.
Acknowledgement	We extend our profound gratitude to Mr. Halil Solak for his valuable contribution in the transliteration of the Ottoman Turkish text, and to the Department of Construction and Technical Affairs of Istanbul University Rectorate, for kindly granting access to the excavation survey and restitution project materials.

Yazar Bilgileri Author Details

Cemil Akçay (Doç. Dr.)

¹ İstanbul Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

0000-0002-8216-8688 cakcay@istanbul.edu.tr

N. Çiçek Akçıl Harmankaya (Doç. Dr.)

¹ İstanbul Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

0000-00023077-5144 nesrin.akcilharmankaya@istanbul.edu.tr

Neşe Karaçay (Dr.)

² İstanbul Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik daire Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

000-0001-9078-3958 nese.karacay@istanbul.edu.tr

Kaynakça | References

- Acar, Kadir. "Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli." Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, 2002.
- Ak, Mahmut, Ahmet Vefa Çobanoğlu ve Fatih Sarımeşe. *Cumhuriyetin 100. Yılında Tarihi Yapılarıyla İstanbul Üniversitesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2023.
- Akıncan, Aziz. *Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık*. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1946.
- Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları. Haz. İrfan Dağdelen. 2. Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006.
- Alşan, Reşat. "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* IV/17 (1990): 391-419.
- Altun, Ara. "Bâb-ı Seraskerî-Mimari." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 364-365.
- Amerikan Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid Koleksiyonu. "Bâb-ı Seraskerî Telgrafhanesi, 1880-1900". Erişim 21 Ekim 2018. <https://www.loc.gov/pictures/item/2003673180/>
- Arı, Kemal. "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin PTT Alanında Yatırımları." *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi* XIII/27 (2013): 167-184.
- Aslanapa, Oktay. *İstanbul Üniversitesi-Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyesi*. 1. cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 1983.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1958.
- Bilecik, Gülberk. "Ayverdi Haritası'nın Işığında XIX. Yüzyıl'da İstanbul'un Tarihi Yarımadası'nda İnşaat Faaliyetleri." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.

- Bilecik, Gülberk. "Ayverdi Haritası'nın Işığında Dâire-î Umûr-ı Askeriye ve Bağlı Yapıları." *Turkish Studies* 13/3 (2018): 137-161. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13110>
- Bilgici, Banu. "Sarây-ı Atîk-i Âmîre." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, 122-125.
- Can, Cengiz. "Harbiye Nezareti Binası." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 1994, 550-551.
- Ceran, İrem ve Nuran Kara Pilehvarian. "Osmanlı Devleti'nde Telgraf Mektebi/Fünûn-ı Telgrafiye / Telgrafhâne-i Âmire Mektebi ve Eğitim Verdiği Binalar." *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* 10/1 (2023): 2-31. Erişim 7 Eylül 2024, <https://doi.org/10.30804/cesmicihan.1205782>
- Çakılcı, Diren. "Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi." *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX 11-12-13 Kasım 2016 Bildiriler 1*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2017, 131-149.
- Çelik, Gözde. "İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdare Yapıları." Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007.
- Çubuk, Mustafa ve Bahar Badem Yanmaz. "Osmanlı Devleti'nde Telgraf." *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/47 (2024): 697-723. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1484634>
- Demir, Tanju. *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2005.
- Eski İstanbul. "Beyazıt Meydanı - Seraskerat, G. Berggren, 1880." Erişim 24 Ekim 2024. <http://www.eskiistanbul.net/2359/beyazit-meydani-seraskerat-guillaume-berggren-1880>
- Eyice, Semavi. "İlk Telgrafhane-i Âmire'nin Projesi (1855)." *Tarih Dergisi* 5 (1984): 61-72.
- Gökoğlu, A. Baha. *Batı ve Doğuda Telgrafçılık Nasıl Doğdu? Yurdumuzda Telgrafçılık, İlk Hatlar, İlk Telgraf Tarifesi-İlk Telgraf Türesi, (Türk Telgraf ve Posta Tarihine Ait Tetkikler, II)*. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1935.
- Gül, Mustafa. "Bir Telgraf Memurunun İfadesiyle Mütâreke Döneminde İstanbul-Anadolu Haberleşmesi." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 13/38 (1997): 427-432.
- Günergun, Feza ve Sevtap Kadioğlu. "İstanbul Üniversitesinin Yerleşim Tarihçesi." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* VIII/1 (2006): 135-163.
- Kaçar, Mustafa. "Osmanlı Telgraf İşletmesi." *Çağını Yakalayan Osmanlı*. Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1995, 45-210.
- Kolay, Emre. "Uygulanmamış Bir Proje: Konya Telgraf ve Postahane Binası." *Art-Sanat* 23 (2025): 276-291. Erişim 05.05.2025. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.23.0012>
- Mercan, Mehmet. "Girasun Telgraf İdaresi ve Telgrafhane Binası (1869-1904)." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/7 (2009): 159-174.
- Özcan, Abdülkadir. "Bab-ı Seraskeri." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 4. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994, 364.
- Özdemir, Onur. "Türkiye'de Modern Posta Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi." Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, 1998.
- Öztuncay, Bahattin. *Osmanlı Başkentinde Fotoğrafçı ve Hakkak Robertson*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2013.
- Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul*. Çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003.
- Salt Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi. "Harbiye Nezareti." TASUH6975.
- Turgut, Turhan. *Osmanlı İmparatorluğu Posta Tarihi Tarifler ve Posta Yolları*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. "Telgraf." Erişim 28 Kasım 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yazıcı, Nesimi. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü." *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. 6. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, 1636-1651.
- Yazıcı, Nesimi. "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı." *150'nci Yıldönümünde Tanzimat Ekonomisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1994, 339-374.
- Yazıcı Metin, Nurcan. "İletişimin Mimarisi: Osmanlı'nın Telgrafhane Binaları." 26. *Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2023, 1-27.
- Yurtoğlu, Nadir. "Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye'de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960)." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 32/93 (2016): 47-103.
- Ziya Şakir. *Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1957.